

*Mgr Jan Brzozowski*

Katedra Studiów Europejskich

Akademii Ekonomicznej w Krakowie

## **Rola migracji międzynarodowych w niwelowaniu nierówności społecznych**

Od kilkunastu lat można zaobserwować natężenie integracji gospodarczej w skali regionalnej, natomiast w gospodarce światowej przyspieszające procesy globalizacji. Przejawem tych tendencji jest „poszerzenie i pogłębienie się współzależności między krajami i regionami wskutek rosnących przepływów międzynarodowych oraz działalności korporacji transnarodowych, co prowadzi do jakościowo nowych powiązań między firmami, rynkami i gospodarkami”<sup>1</sup>. Globalizacja tworzy niespotykane wcześniej możliwości rozwoju gospodarczego, ale i wyzwania. Niestety, nie wszystkie kraje w równym stopniu potrafią się do nich dostosować. Głównymi beneficjentami procesu globalizacji są bogate kraje, „natomiast ci, co pozostają poza głównymi trendami rozwojowymi, ulegają marginalizacji i w ten sposób zwiększa się dystans między krajami”<sup>2</sup>.

Jednym ze sposobów niwelowania tego dystansu między najbogatszymi a najbiedniejszymi krajami mogą być migracje międzynarodowe. Globalizacja niesie bowiem ze sobą wiele zmian, które potencjalnie ułatwiają przepływ osób: wolny przepływ usług, rozwój technologii komunikacyjnych i Internetu, a przez to lepszy i szybszy dostęp do informacji oraz rozwój technologii transporto-

---

<sup>1</sup> B. Liberska, *Współczesne procesy globalizacji gospodarki światowej*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002, s. 20.

<sup>2</sup> Tamże, s. 32. W związku z tym powoli odchodzi się od typowego podziału na kraje rozwinięte i rozwijające się. W nowej terminologii, obok krajów bogatych wyróżnia się kraje bardziej włączone w globalizację (*more globalized countries* – MGC) oraz mniej włączone w globalizację (*less globalized countries* – LGC). Kryterium podziału na te dwie grupy jest udział w międzynarodowym podziale pracy (MPP) mierzony dynamiką handlu zagranicznego. W latach 1991-2000 wzrost PKB *per capita* w grupie MGC wyniósł aż 63%, natomiast w grupie LGC odnotowano spadek o około 10%. W efekcie różnice w rozwoju gospodarczym między tymi krajami uległy pogłębieniu. G. Kołodko, *Globalizacja a odrabianie zaległości rozwojowych*, [www.tiger.edu.pl/kolodko/kolodko/referaty/pl/Kolodko\\_Pol.pdf](http://www.tiger.edu.pl/kolodko/kolodko/referaty/pl/Kolodko_Pol.pdf), s. 5–7.

wych i spadające koszty podróży<sup>3</sup>. Celem tego artykułu jest próba przedstawienia związku między migracjami międzynarodowymi a rozwojem gospodarczym. Po krótkim wstępie, w którym dokonano pobieżnego przeglądu koncepcji migracyjnych, skoncentrowano się na efektach emigracji i ich pozytywnym wpływie na gospodarkę kraju wysyłającego. W podsumowaniu wymieniono kilka warunków, jakie muszą spełnić państwa wysyłające emigrantów, by w większym stopniu wykorzystać potencjał, jaki stanowią ich obywatele mieszkający poza granicami kraju.

### MIGRACJE A ROZWÓJ W UJĘCIU TEORETYCZNYM

Związek między rozwojem gospodarczym a migracją od początku interesował badaczy procesów migracyjnych. Pierwszą koncepcją w pełni wyjaśniającą związek między tymi dwoma zjawiskami, była teoria neoklasyczna, wywodząca się z dorobku neoklasycznej ekonomii. Jej podstawowym atutem było połączenie analizy ekonomicznej procesu migracji w skali całej gospodarki, jak i poszczególnych emigrantów. W skali makro główną przyczyną migracji międzynarodowych były różnice w rozwoju gospodarczym pomiędzy krajami, a dokładniej – nierówna dystrybucja przestrzenna kapitału i pracy. W jednych krajach, dysponujących kapitałem, popyt na pracę był wysoki, co wpływało na wzrost płac. W drugiej grupie krajów brakowało kapitału, natomiast występowała nadpodaż na rynku pracy. W związku z tym pracownicy byli skłonni kierować się do krajów, gdzie płace były wyższe, przyczyniając się do korzystniejszej alokacji czynników produkcji w skali gospodarki światowej. W skali mikro migranci zachowywali się więc jak racjonalni decydenci, poszukujący lepszego wynagrodzenia za swoją pracę. W skali makro przepływy migracyjne przyczyniały się do wyrównywania istniejących wcześniej różnic w poziomie dochodów i rozwoju gospodarczego między poszczególnymi krajami. Gdy te różnice zostałyby ostatecznie wyeliminowane, migracja również uległaby zahamowaniu<sup>4</sup>.

Niestety, rzeczywisty przebieg procesów migracyjnych okazał się o wiele bardziej skomplikowany, niż widzieli to zwolennicy teorii neoklasycznej. Mimo znaczących przepływów ludnościowych pomiędzy poszczególnymi krajami, różnice w poziomie płac i w rozwoju gospodarczym utrzymywały się, a niekiedy ulegały nawet pogłębieniu. Ponadto nie wszyscy pracownicy byli skłonni emigrować, nawet jeśli wiązało się to z zasadniczą podwyżką ich wynagrodzenia.

<sup>3</sup> L. Dall’oglio, *International migration and development*, IOM, New York 2003, s. 2 ([www.iom.int](http://www.iom.int)).

<sup>4</sup> J. Arango, *Explaining migration: a critical view*, „International Social Journal”, nr 52, 2000, s. 285.

Krytycy koncepcji neoklasycznej zarzucali jej nadmierne wyeksponowanie ekonomicznego wymiaru migracji, przy niemal całkowitej marginalizacji pozostałych wymiarów (np. społecznego czy politycznego)<sup>5</sup>.

Naukowcy musieli więc szukać nowych koncepcji teoretycznych, opisujących związek między migracją a gospodarką. Zwrócono zatem również uwagę na negatywny wpływ migracji na kraje wysyłające, szczególnie w aspekcie wyjazdów pracowników wykwalifikowanych (ang. *brain drain* – *drenaż mózgów*). Tym samym malała w nich wielkość kapitału ludzkiego, a przez to potencjał rozwojowy. Jednak uważniejsze badania *drenażu mózgów* wskazały, że proces ten nie musiał być jednoznacznie negatywny dla kraju wysyłającego, szczególnie w dłuższej perspektywie czasowej uwidaczniają się również pozytywne efekty (w szczególności reemigracja, czyli powrót wykwalifikowanych pracowników, o czym napisano w dalszej części artykułu)<sup>6</sup>.

Obecnie dominującym trendem w badaniach nad migracjami jest więc ekspozowanie pozytywnego wpływu emigracji na gospodarkę krajów wysyłających, a w aspekcie negatywnych skutków – próba ich zminimalizowania. Wychodzi się bowiem z założenia, że proces migracji, mimo prób jego regulacji i ograniczenia przez państwa i organizacje międzynarodowe, ma swoją, niezależną od nich dynamikę. Państwo może więc tylko próbować osiągać maksymalne korzyści i minimalizować straty. W tym artykule skoncentrowano się jedynie na tym pierwszym aspekcie – korzyściach z procesu migracji dla krajów wysyłających emigrantów. Omówiono kolejno: przekazy pieniężne od emigrantów, zacieśnienie związków między krajem wysyłającym a przyjmującym oraz reemigrację.

## PRZEKAZY PIENIĘŻNE OD EMIGRANTÓW

Są to najbardziej widoczne i najczęściej eksponowane pozytywne skutki emigracji. Migranci przesyłają do ojczyzny część swoich zarobków. W wielu przy-

<sup>5</sup> Tamże, s. 286–287. Ze względu na charakter niniejszej publikacji, nie ma tu miejsca na opisanie wszystkich teorii. Wyczerpujący przegląd koncepcji migracyjnych, wraz z krytyką teorii neoklasycznej, znajduje się w: D. Massey et al, *Worlds in motion. Understanding International Migration at the End of Millenium*, Clarendon Press, Oxford 1998, s. 8–59.

<sup>6</sup> Naukowcy badający wyjazdy wykwalifikowanych pracowników wprowadzili więc nowe określenia: *brain circulation* (in. *brain exchange* – zwraca się tu uwagę na to, że emigracja nie przebiega jednokierunkowo, są też przepływy w kierunku przeciwnym, do tradycyjnego kraju emigracji), *brain return* (badanie reemigracji) oraz *brain gain* (analiza pozytywnych efektów emigracji zarówno dla kraju wysyłającego, jak i przyjmującego). Szerzej na ten temat: S. Mahroum, *Higly skilled globetrotters: mapping the international migration of human capital*, „R&D Management”, 30, 1, Blackwell Publishers Ltd.2000, s. 23–25 oraz A. Pellegrino, *Trends in Latin American skilled migration: „brain drain” or „brain exchange”?*, „International Migration”, vol. 39, IOM 2001, s. 111–112.

padkach jest to efekt swoistej strategii inwestycyjnej całej lokalnej społeczności (lub rodziny emigranta), która wysyła swojego przedstawiciela do innego kraju. Pokrywa ona koszty jego wykształcenia i podróży w zamian za oczekiwane przyszłe dochody (a raczej część dochodów) emigranta<sup>7</sup>.

W wypadku najbiedniejszych rodzin pieniądze pochodzące od migranta stanowią najczęściej uzupełnienie bieżącej konsumpcji i pomagają przeżyć – w skrajnych przypadkach stanowią one ponad 50% budżetu gospodarstwa domowego. Często jednak przeznaczane są na inwestycje – czy to na budowę (remont) domu, utworzenie własnej firmy, lub też inwestycje w kapitał ludzki – wykształcenie czy opiekę zdrowotną. Niezależnie od tego, na co zostaną spożytkowane, przekazy pieniężne w widoczny sposób wpływają na poprawę jakości życia lokalnej społeczności<sup>8</sup>.

W skali makro przekazy pieniężne są również istotnym zjawiskiem. W niektórych krajach stanowią znaczącą część Produktu Krajowego Brutto (tabela 1)<sup>9</sup>. W znaczącym stopniu stymulują wewnętrzną konsumpcję, a w mniejszym stopniu inwestycje. W przypadku rozwijających się krajów, mających notoryczne problemy z bilansem płatniczym, mogą być również źródłem cennych dewiz, dzięki którym mogą one spłacić część swoich zobowiązań i zwiększyć wiarygodność kredytową. Poprzez zwiększenie płynności krajowych banków, przekazy pieniężne wpływają również pośrednio na wzrost liczby udzielanych kredytów, dodatkowo wspierając inwestycje w sektorze prywatnym i stymulując wzrost gospodarczy<sup>10</sup>.

<sup>7</sup> W krajach afrykańskich takim przedstawicielem jest najczęściej najstarszy syn. *World Migration 2003, Managing Migration. Challenges and Responses for People on the Move*, IOM, Geneva 2003, s. 220. W ujęciu teoretycznym, postrzeganie migracji z uwzględnieniem decyzji rodzinnych jest zasługą nowej ekonomiki migracji (*the new economics of labour migration*). Koncepcja ta zwraca uwagę na to, że rodzina, decydując się na emigrację swojego przedstawiciela, ma na celu nie tyle maksymalizację, co dywersyfikację dochodów w celu zminimalizowania ryzyka inwestycyjnego. To tłumaczy dlaczego emigrują nie najbiedniejsi, a ci dysponujący pewnym kapitałem. Migracja jest bowiem sposobem na uniknięcie relatywnej deprywacji w kraju. J. Arango, *Explaining...*, wyd. cyt., s. 287–288, D. Praszalowicz, *Teoretyczne koncepcje procesów migracji*, „Przegląd Polonijny”, rok XXVIII, z. 4/2002, s. 24.

<sup>8</sup> *World Migration 2003*, s. 226–230, N. P. Glystos, *Dynamic effects of migrant remittances on growth: an econometric model with application to Mediterranean Countries*, Athens 2001, s. 5.

<sup>9</sup> W tabeli 1 podano przykładowe dane z kilku wybranych krajów rozwijających się – warto jednak wspomnieć, że rzeczywista suma transferów pieniężnych od diaspory jest znacznie wyższa. Znaczna część przekazów nie jest ujmowana w oficjalnych statystykach. Szacuje się, że rzeczywiste transfery są co najmniej dwa, czasem trzy razy większe od oficjalnych danych. Migranci przekazują pieniądze przez znajomych lub krewnych, przywożą je osobiście lub transferują za pomocą nieformalnych systemów – np. *hawala* (na Bliskim Wschodzie) czy *hundi* (w Południowej Azji). *World Migration 2003*, s. 227; *World Migration 2005. Cost and benefits of International Migration*, IOM, Geneva 2005, s. 40.

<sup>10</sup> *World Migration 2005*, s. 272–273.

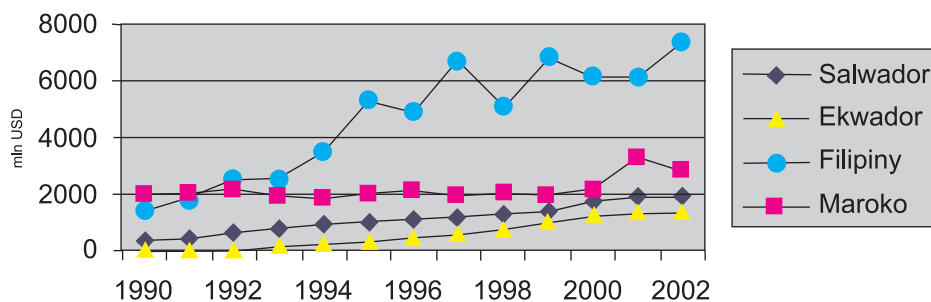
Tabela 1  
Przekazy pieniężne od migrantów  
w wybranych krajach rozwijających się  
w roku 2002

	W mln USD	Jako % PKB
Dominikana	2174	10,04%
Ekwador	1438	5,91%
Filipiny	7353	9,41%
Gwatemala	1600	6,87%
Jamajka	1259	15,99%
Jordania	2134	22,95%
Maroko	2877	7,97%
Salwador	1954	13,68%
Sri Lanka	1309	7,90%
Sudan	977	7,23%

Źródło: opracowanie własne na podstawie *World Migration 2005. Cost and benefits of International Migration*, IOM, Geneva 2005, s. 492-494.

Jednak bardzo często politycy i ekonomiści przeceniają wpływ przekazów pieniężnych na rozwój gospodarczy w biedniejszych krajach. Traktowane są one jako „cudowne lekarstwo”, które w krótkim czasie pozwoli na zlikwidowanie podstawowych przeszkód w zrównoważonym rozwoju gospodarek krajowych. Tymczasem część badaczy zwraca uwagę na fakt, iż przekazy pieniężne w skali makro niekoniecznie pociągają za sobą same pozytywne skutki. Znacząca ich część jest przecież wydawana na konsumpcję, w tym na zakup dóbr importowanych. Tak więc przekazy nie muszą mieć zdecydowanie pozytywnego wpływu na bilans płatniczy danego kraju. Badania przeprowadzone przez naukowców wskazują na rolę przekazów pieniężnych w redukowaniu biedy, nie znaleziono jednak dowodów na to, by prowadziły one w znaczącym stopniu do zmniejszania się nierówności społecznych i dysproporcji w dochodach w danym kraju<sup>11</sup>.

<sup>11</sup> Tamże, s. 179.



Wykres 1. Przekazy pieniężne od emigrantów w wybranych krajach rozwijających się w latach 1990–2002

Źródło: *Global Development Finance*, World Bank 2004.

Znacznie jednak ważniejszym mankamentem przekazów pieniężnych jest ich zmienność w czasie (wykres 1)<sup>12</sup>. W niektórych krajach można zaobserwować stosunkowo zrównoważony wzrost transferów (Ekwador, Salwador). W innych przekazy podlegają znaczącym fluktuacjom – skrajnym przypadkiem są Filipiny, gdzie w latach 1995–2002 ich wahania sięgały 25% w porównaniu do poprzedniego roku. Wielkość przekazów może ulec znaczącemu zwiększeniu lub zmniejszeniu pod wpływem tak wielu czynników, że uwzględnienie przyszłych transferów np. przy projektowaniu budżetu jest bardzo trudne, jeśli nie niemożliwe<sup>13</sup>. Również niepokojącym zjawiskiem może być swoiste uzależnienie kraju wysyłającego od wielkości tych przekazów, co w razie nagłego ich zmniejszenia może wpędzić daną gospodarkę w kryzys<sup>14</sup>.

### ZACIEŚNIENIE ZWIĄZKÓW MIĘDZY KRAJEM WYSYŁAJĄCYM A PRZYJMĄCYM

Kolejnym ważnym skutkiem procesu migracji są swoiste sieci powiązań między krajem wysyłającym a przyjmującym emigrantów. Sieci te tworzą się na poziomie lokalnych społeczności, przez co diaspora utrzymuje kontakt z krewnymi i znajomymi w ojczyźnie. Również dzięki nim kolejni emigranci mają ułatwione zadanie, ponieważ mogą otrzymać rzetelną i wiarygodną informację na temat warunków w kraju przyjmującym, sposobu podróży, a na miejscu liczyć na po-

<sup>12</sup> *World Migration 2003*, s. 226–230.

<sup>13</sup> Mogą to być m.in. wzrost (kryzys) gospodarczy w kraju wysyłającym (przyjmującym), niestabilność polityczna, zmiany kursów walutowych, zmiana stopy procentowej, zmiany fiskalne etc.

<sup>14</sup> N. P. Glystos, *Dynamic...*, wyd. cyt., s. 16–17. Autor dowodzi, że znaczące zmniejszenie przekazów pieniężnych ma olbrzymi wpływ na pogorszenie sytuacji gospodarczej w danym kraju. Natomiast w przypadku wzrostu transferów pozytywny wpływ na gospodarkę jest znacznie mniejszy.

moc finansową i przy znalezieniu pracy. Tak więc dzięki powiązaniom społecznym emigranci redukują koszty (ryzyko) migracji<sup>15</sup>.

W skali makro kontakty między diasporą a ojczyzną prowadzą do wykształcenia się wzajemnej współpracy, która w znaczący sposób może wpływać na rozwój gospodarczy. Współpraca ta może się przejawiać w postaci:

- napływu inwestycji zagranicznych – powodowanych względami sentymentalnymi (np. wsparcie upadającej firmy rodzinnej) lub ekonomicznymi (tańsza siła robocza, niższe podatki). W przypadku chińskiej gospodarki około 40% bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) pochodzi od chińskiej diaspory. Duże znaczenie mogą również odgrywać wykwalifikowani emigranci, którzy awansując w hierarchii korporacji międzynarodowych, wpływają na strategię rozwojową całej firmy i zachęcają do inwestowania w swojej ojczyźnie<sup>16</sup>;
- transferów nowoczesnych technologii i metod zarządzania – związanych z działalnością inwestycyjną;
- wzrostu obrotów handlowych – kolejne fale migracyjne wpływają w sposób istotny na handel międzynarodowy. Zwiększa się przede wszystkim eksport z krajów pochodzenia, ponieważ emigranci sprowadzają część towarów niedostępnych w miejscu osiedlenia (np. specyficzne artykuły żywnościowe). Dzięki diasporze firmy z kraju pochodzenia mają łatwiejszy dostęp do nowych rynków – przykładem może być ekspansja koreańskich eksporterów samochodów i elektroniki w Stanach Zjednoczonych<sup>17</sup>.

## REEMIGRACJA, W TYM POWRÓT KAPITAŁU LUDZKIEGO

Większość emigrantów planuje wrócić do swojej ojczyzny. Oczywiście migracja intencjonalnie czasowa, na skutek wielu zdarzeń może się przekształcić w migrację stałą. Jednak ci, którzy decydują się na powrót, mogą przyczynić

<sup>15</sup> Na rolę powiązań społecznych w procesie migracji zwracają szczególną uwagę antropolodzy i socjologowie. Ci ostatni łączą koncepcję sieci społecznych z teorią migracji łańcuchowych (migracje postrzegane jako proces narastający, spotęgowany kontaktami utrzymywanymi przez emigrantów z krajem pochodzenia) oraz teorią kapitału społecznego (kapitał społeczny jest rozumiany jako zasoby jednostek i grup, wynikające z funkcjonowania w sieciach społecznych). D. Praszalowicz, *Teoretyczne...*, wyd. cyt., s. 27–29, 33; C. B. Brettell, *Theorizing migration in anthropology. The social construction of networks, identities, communities and globescapes*, [w:] *Migration theory. Talking across disciplines*, eds. C. B. Brettell, J. F. Hollifield, Routhledge, London 2000, s. 106–108

<sup>16</sup> Dobrym przykładem mogą być Indijscy informatycy, pracujący w firmie Hewlett Packard, którzy skłonili zarząd korporacji do utworzenia w 1989 r. filii w Bangalore. Obecnie filia ta zatrudnia ponad 1000 informatyków, V. N. Balasubramanyam, *The diaspora and development*, 2003 s. 4–9 (<http://www.lancs.ac.uk/staff/ecavnb/diaspra%20and%20development.doc>).

<sup>17</sup> *World Migration 2005*, s. 177.



się w znaczący sposób do rozwoju gospodarki kraju pochodzenia. Doświadczenie i umiejętności nabyte za granicą, a także nagromadzone oszczędności mogą skłonić reemigrantów do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej. W tym sensie migracja może być niezbędnym warunkiem dla rozwoju sektora prywatnego w kraju, ponieważ dla wielu przyszłych przedsiębiorców jest to jedyna dostępna forma akumulacji kapitału<sup>18</sup>.

Przykładem udowadniającym tę tezę mogą być badania przeprowadzone wśród reemigrantów w Egipcie w 1988 r. Wskazują na znaczącą zmianę profilu ich zatrudnienia. Przed wyjazdem zdecydowana większość przyszłych emigrantów – 44,5% – pracowała w państwowych firmach, 26% w sferze budżetowej, a zaledwie 28,3% w sektorze prywatnym. Po powrocie większość z nich przeszła do sektora prywatnego, gdzie znalazło zatrudnienie 59,4% reemigrantów. W tej grupie wzrósł również odsetek pracodawców – z 10,1% do 19,2%. Spośród tzw. nowych przedsiębiorców – czyli osób, które rozpoczęły własną działalność gospodarczą dopiero po powrocie do kraju, blisko połowa (48%) przyznała, że doświadczenia i umiejętności zdobyte za granicą pomogły im w założeniu własnej firmy<sup>19</sup>.

Jeszcze bardziej pozytywnym aspektem reemigracji mogą być powroty wykwalifikowanych pracowników (tzw. *brain return* lub *brain drain reversal*). W takich krajach jak Tajwan, Indie czy Chiny, które od lat doświadczały wyjazdów najbardziej wykształconych emigrantów, obecnie można zaobserwować ich częściowy powrót. Choć dotyczy to najczęściej 20–25% tych, co wyjechali, ta grupa reemigrantów stanowi niesłychanie cenny nabytek dla swoich krajów ojczystych i przyczynia się do rozwoju sektora prywatnego (szczególnie branży IT) oraz lokalnej nauki. Mimo iż nadal kraje te odnotowują odpływ netto wykwalifikowanych emigrantów, w dłuższej perspektywie czasowej zyski z reemigracji są widoczne. Na przykład w Indiach eksport sektora IT wzrósł z 150 mln USD w 1990 r. do 4 mld USD w 2000 r. Sukces ten przypisuje się między innymi powrotowi indyjskich informatyków, którzy za granicą (głównie w Stanach Zjednoczonych) zgromadzili niezbędny do inwestycji kapitał oraz nowe doświadczenia, umiejętności i kontakty handlowe<sup>20</sup>.

<sup>18</sup> B. McCormick, J. Wahba, *Overseas work experience, savings and entrepreneurship amongst return migrants to LDCs*, „Scottish Journal of Political Economy”, Vol. 48, No. 2, May 2001, s. 166.

<sup>19</sup> Tamże, s. 168–172.

<sup>20</sup> *World Migration 2005*, s. 226–230; A. Mitraszewska, *Renesans azjatyckiej nauki*, „Gazeta Wyborcza”, 18 lipca 2005, s. 19.



## WNIOSKI KOŃCOWE

Konkludując, migracje mogą być znaczącym źródłem rozwoju gospodarczego dla kraju emigracji. Jednak aby tak się stało, muszą być spełnione następujące warunki:

- w przypadku przekazów pieniężnych od emigrantów – państwo wysyłające powinno aktywnie działać w kierunku ułatwień w transferowaniu środków z zagranicy. Konieczne jest tu uwzględnienie zarówno interesu emigrantów i ich rodzin oraz interesu bezpieczeństwa państwowego, szczególnie w walce ze zjawiskiem „prania brudnych pieniędzy”. Ułatwienia te powinny dotyczyć obniżenia kosztów przekazów, jak również rozwoju samego sektora bankowego. W niektórych krajach afrykańskich system bankowy praktycznie nie występuje, przez co emigranci zmuszeni są do transferowania pieniędzy poprzez nielegalne czy półlegalne kanały. Z kolei w innych państwach sztucznie ustalony przez rząd, zawyżony kurs walutowy *de facto* uniemożliwia legalny przepływ tych środków<sup>21</sup>. Zniesienie tych ograniczeń spowodowałoby zwiększenie oficjalnych przekazów do kraju. Jednak państwo wysyłające emigrantów nie może przeceniać znaczenia tych transferów dla gospodarki. Trzeba pamiętać o znaczących fluktuacjach w wielkościach przekazów oraz o tym, że ich pozytywny wpływ na sytuację gospodarczą jest bardziej widoczny w skali mikro (lokalnych społeczności, ew. regionów) niż makro – całego kraju.
- odnośnie do inwestycji zagranicznych i reemigracji – również wymagane jest aktywne włączenie się kraju wysyłającego. Państwo powinno zaangażować się w proces migracji od samego początku, wspierając legalną emigrację swoich obywateli, dostarczając informacji na temat możliwości wyjazdu i warunków w kraju przyjmującym<sup>22</sup>. Te zadania może realizować specjalnie do tego celu utworzony wydział w odpowiednim ministerstwie, agenda rządowa lub finansowana ze środków publicznych fundacja (organizacja pozarządowa)<sup>23</sup>. Kolejnym krokiem jest ustanowienie oficjalnych powiązań pomiędzy krajem a diasporą poprzez sieć przedstawicielstw rządowych (np. placówek dyplomatycznych), organizacji czy stowarzyszeń. Ich rolę powinno być promowa-

<sup>21</sup> *World Migration 2003*, s. 230–231.

<sup>22</sup> Tym samym zapobiega się negatywnym skutkom, związanym z nielegalną migracją, przede wszystkim chodzi tu o wykorzystywanie emigrantów przez grupy przestępcze (np. prostytutka, niewolnicza praca etc.).

<sup>23</sup> Przykładowo na Filipinach sprawami emigrantów zajmują się dwie agencje rządowe: *Philippine Overseas Employment Administration* (POEA) oraz *Overseas Workers Welfare Administration* (OWWA). POEA nadzoruje działalność firm rekrutujących Filipińczyków do pracy za granicą, natomiast OWWA nadzoruje efektywność szkoleń i kursów udoskonalających dla przyszłych emigrantów. *World Migration 2005*, s. 242–243.

nie kraju pochodzenia, zachęcanie do inwestycji oraz rozwijania współpracy handlowej i kulturalnej<sup>24</sup>. Wreszcie w celu przyciągnięcia jak największej liczby reemigrantów i zachęcenia ich do inwestowania we własnym kraju, państwo powinno zaoferować tej grupie korzystne warunki inwestycyjne w postaci: zwolnień podatkowych, ułatwień administracyjnych przy zakładaniu własnej firmy czy preferencyjnych kredytów<sup>25</sup>.

Tak więc państwo, chcąc czerpać korzyści z emigracji swoich pracowników, powinno w znacznie szerszy niż dotychczas sposób zaangażować się w ten proces. Nie może to jednak być powiązane z próbą ograniczenia wyjazdów – wręcz przeciwnie, próby takie są skazane na niepowodzenie. Świadoma polityka migracyjna państw wysyłających powinna przede wszystkim mieć na celu promowanie legalnej emigracji swoich obywateli, zachęcanie ich do przesyłania pomocy finansowej do kraju, a w dłuższej perspektywie – do powrotu i inwestowania w swojej ojczyźnie.

## LITERATURA

- Arango J., *Explaining migration: a critical view*, „International Social Journal”, nr 52, 2000.
- Balasubramanyam V. N., *The diaspora and development*, 2003, <http://www.lancs.ac.uk/staff/ecavn/b/diaspra%20and%20development.doc>.
- Brettell C. B., *Theorizing migration in anthropology. The social construction of networks, identities, communities and globalscapes*, [w:] *Migration theory. Talking across disciplines*, eds. C. B. Brettell, J. F. Hollifield, Routledge, London 2000.
- Dall’oglio L., *International migration and development*, IOM, New York 2003.
- Glystos N. P., *Dynamic effects of migrant remittances on growth: an econometric model with application to Mediterranean Countries*, Athens 2001.
- Kołodko G., *Globalizacja a odrabianie zaległości rozwojowych*, [www.tiger.edu.pl/kolodko/kolodko/referaty/pl/Kolodko\\_Pol.pdf](http://www.tiger.edu.pl/kolodko/kolodko/referaty/pl/Kolodko_Pol.pdf).
- Liberska B., *Współczesne procesy globalizacji gospodarki światowej*, [w:] *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, red. B. Liberska, PWE, Warszawa 2002.
- Mahroum S., *Highly skilled globetrotters: mapping the international migration of human capital*, „R&D Management”, 30, 1, Blackwell Publishers Ltd. 2000.

<sup>24</sup> Szczególnie efektywne w tej materii są kraje Maghrebu, których obywatele wykształcili sieć organizacji – tzw. *amicales*, których zadaniem jest udzielanie pomocy emigrantom. W przypadku Maroka na szczeblu rządowym utworzono (w 1990 r.) specjalny resort zajmujący się Marokańczykami na emigracji. Jego działalność jest dodatkowo wspierana przez fundację Hassana II, organizację typu *non-profit*, która ma za zadanie utrzymywać kontakt z diasporą marokańską, poprzez organizacje kursów edukacyjnych, działalność kulturalną i wsparcie finansowe. Ibidem. s. 76–77.

<sup>25</sup> W przypadku Chin owe udogodnienia dla reemigrantów, chcących rozpocząć działalność gospodarczą w kraju są tak korzystne, że prowadzi to do konfliktów z miejscowymi przedsiębiorcami, którzy nie mogą liczyć na podobne traktowanie. Tamże, s. 228–229.

- Massey D. et al., *Worlds in motion. Understanding International Migration at the End of Millenium*, Clarendon Press, Oxford 1998.
- McCormick B., Wahba J., *Overseas work experience, savings and entrepreneurship amongst return migrants to LDCs*, „Scottish Journal of Political Economy”, Vol. 48, No. 2, May 2001.
- Mitraszewska A., *Renesans azjatyckiej nauki*, „Gazeta Wyborcza”, 18 lipca 2005.
- Pellegrino A., *Trends in Latin American skilled migration: „brain drain” or „brain exchange”?*, „International Migration”, vol. 39, IOM 2001.
- Praszałowicz D., *Teoretyczne koncepcje procesów migracji*, „Przegląd Polonijny”, rok XXVIII, z. 4/2002.
- World Migration 2003, Managing Migration. Challenges and Responses for People on the Move*, IOM, Geneva 2003.
- World Migration 2005. Cost and benefits of International Migration*, IOM, Geneva 2005.

## **How International Migration Can Contribute to the Economic Development of the LDCs**

### *Summary*

One can observe the growing importance of the globalization process and the development of economic integration worldwide. Globalization means not only chances for the further development, but also risks. Some countries are unable to adjust to current situation. As the result of this, economic disparities between rich and Less Developed Countries (LDCs) grow. International migration can serve as a useful tool to decrease these economic disparities. The main goal of this paper is to describe links between migration and development.